

משפחת שטיינר היקרה,

הצטערנו לשמוע על לכתו של פרופ' שטיינר ואנחנו משתתפים בצערכם. בתור תלמידיו מהחוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, בעבר ובהווה, רצינו לשתף אתכם במחשבות והחוויות שלנו מהלימודים וההיכרות עם פרופ' שטיינר.

ביום שני, לפני שבועיים, חלקנו השתתפנו בשיעור מקוון שפרופ' שטיינר העביר על הגותו של דיוויד יום. אף שהיה זה השיעור הראשון לקורס זה, הוא היה מאיר עיניים ומרתק. קצב ההוראה המהיר, הרצון לשטוח בפנינו את התמונה ההיסטורית המלאה לפני שניגש לטקסטים עצמם, האנרגיות הגבוהות והבדיחות - כל אלו הוסיפו ציפייה לבאות. עם היוודע דבר לכתו, התמלאנו תחושת החמצה על כך שלא נזכה להמשיך וללמוד מידיעותיו הרבות. כשישבנו אל מול מרק בשיעור, היה נדמה כי הרמזים המבשרים על גילו הולכים ומתפוגגים מפניו תוך כדי השיעור, ומולנו ניצב בחור צעיר, רענן ומלא תשוקה לחומר שלימד. כשדיברנו עם תלמידיו משנים קודמות, הבנו שזה היה מאפיין ברור של שיעוריו - לגשת בכל פעם אל אותם הטקסטים עם פליאה שבדרך כלל שמורה לקריאה הראשונה.

אנחנו מקווים להמשיך ולהעמיק בכתביו של יום, ובפרט ב"מסכת על טבע האדם" בעריכתו המחודשת של פרופ' שטיינר, כקבוצת קריאה עצמאית ולא פורמלית. עבורנו תהא זו הדרך להמשיך את שהתחלנו איתו.

אנחנו מקווים שהמכתבים הבאים יצליחו להעביר, ולו במעט, את ההשפעה שהייתה לפרופ' שטיינר על תלמידיו לאורך השנים, ואת החדווה והאהבה עימן לימד.

שולחים ניחומים רבים, ומקווים שלא תדעו עוד צער,

סטודנטים וסטודנטיות לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, ירושלים

שלומית ויגודה כהן, שפרופ' שטיינר הנחה אותה בעבודת המאסטר,

כותבת:

משפחת שטיינר היקרה,

למדתי אצל פרופ' שטיינר ז"ל במהלך לימודי התואר השני שלי, והוא אף היה מנחה עבודת המאסטר שלי.

שיטת ההוראה של פרופ' שטיינר הייתה ייחודית. בתחילת השנה, הוא היה מחלק רשימת שאלות לפי סדר השיעורים. בראשית כל שיעור, היה על התלמידים להגיש את התשובה לשאלה (באורך כעמוד) ופרופ' שטיינר היה מחלק בחזרה את התשובות של השבוע הקודם עם הערות וציון. כך למעשה, הכיר פרופ' שטיינר היטב את תלמידיו גם לפני שהגישו לו עבודות סמינריון או רפרט וגם אם הללו לא היו מהמשתתפים הפעילים בשיעור. פרופ' שטיינר היה מתבל את השיעורים שלו בבדיחות רבות. אותי, הבדיחות שלו מאוד הצחיקו – הן אומנם חזרו על עצמן, אבל זה רק הוסיף להן חן. עם זאת, פרופ' שטיינר הקפיד גם לשמור על הדרת כבוד וריחוק מסויים. פעם אחת בשיעור, פנה אליו תלמיד צעיר בשמו הפרטי. פרופ' שטיינר ענה מיד: "אני השם הפרטי שלי זה פרופסור".

השיעורים של פרופ' שטיינר היוו עבורי הנאה אינטלקטואלית צרופה, והוראתו השפיעה ועודה משפיעה רבות על החשיבה הפילוסופית שלי. לכתו בטרם עת היא אבידה גדולה ואני מבקשת להשתתף בצער המשפחה. צר לי שבנסיבות הנוכחיות אין באפשרותי להגיע לנחם באופן אישי.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד.

רפאל קרויזר, שהיה תלמידו לפני כמה שנים, כותב:

פרופסור שטיינר היה דמות של תלמיד חכם ירא שמים ששילב באישיותו ובגאונותו חשיבה ביקורתית חדה ובהירה, יחד עם דבקות שורשית ומיוחדת בשמירת התורה והמצוות. דמותו הייתה נר לרגליי וכן לחברי החרדים בבואנו בשערי האוניברסיטה העברית בכלל ובחוג לפילוסופיה בפרט. ר' מרק גילם באישיותו אידיאל טיפוס של איש המעלה הבז להבלי העולם ואינו כורע ברך בפני הבעלים המתחלפים. אהבת התורה שלו הייתה מיוחדת במינה והייתה לו הערכה עצומה לתלמידי חכמים, אך יחד עם זאת הוא לא נכנע לתכתיבים חברתיים חיצוניים ועסק באמת ובבירורה.

פן מיוחד באישיותו היה מידת הענווה והפשטות שבה הוא נהג. למרות גאונותו הרבה ופרסומו בעולם האקדמי בתחומו, הוא היה עניו וחיבב לתלמידיו ודיבר עם אנשים כשווה בין שווים ללא שמץ של התנשאות.

בשנים האחרונות הוא היה בא מידי פעם ללמוד בבית הכנסת רמח"ל בהר נוף וזכיתי לקיים אתו מספר שיחות בנושאי החברה החרדית. מאוד עניינה אותי דעתו ולמרות ביקורות שונות שהיו לו, הוא חיזק אותי מאוד בדבקותו באמת ובהבחנה בין עיקר לטפל, בין דברים מהותיים לבין דברים חיצוניים. אני זוכר במיוחד את כעסו על המחשבה שיכול להיות גיור ללא קבלת מצוות מוחלטת.

נאה לקרוא עליו את דברי המהרש"א (בחידושי אגדות מסכת סוטה דף מד עמוד א) שהיו רגילים על לשונו, על שיעור הקומה ההולך ונבנה אצל האדם, אשר לימוד התלמוד הוא הכשרה למעשים טובים ולאחר מכן מגיע השלב של 'דרוש וקבל שכר' על ידי העיון בחכמה שעליה אמרו כל שיראת חטאו קודמת לחוכמתו חוכמתו מתקיימת.

פטירתו במגפה ללא שנספד כהלכה, מתאימה למהלך חייו שלא החזיק טובה לעצמו ומותירה חלל בלב תלמידיו ומוקירי זכרו על דמות נפלאה שתמשיך להוות מופת והשראה לשילוב של לימוד תורה ויראת שמים עם העמקה ועיון בדברי חכמה.

שלמה דנציגר, שהיה תלמידו לפני כעשור, כותב:

הקורס האחרון שפרופ' מרק שטיינר העביר כפרופסור מן המניין באוניברסיטה העברית לפני יציאתו לגמלאות היה "ויטגנשטיין: חקירות פילוסופיות" (סמסטר א, 2009-2010). האירוניה הויטגנשטיינית יחד עם חוש ההומור של "פרופסור" - כך ביקש פרופ' שטיינר שנפנה אליו - היה שילוב מנצח, והקורס היה נהדר.

בסוף הקורס, ולאור החיבה של ויטגנשטיין לדימויים מעולם השחמט, תלמידי הקורס קנו לפרופסור מתנה - "שחמט שוטים" (במלעיל): ערכת שחמט שהכלים שלה הם צ'ייסרים של ויסקי, כך מי שמפסיד כלי צריך לשתות את תכולתו. למכתב צירפנו שיר שכתבנו (טוב, שכתבתי) לכבוד הפרישה, עם ציטוטים מכתבי ויטגנשטיין, רפרנסים לבדיחות של פרופ' שטיינר על גבעת רם וכד', והנחנו על השולחן במשרדו.

כשחזר מחו"ל בפסח באותה שנה, לפני עשור בדיוק, מצא "פרופסור" את השיר והמתנה, וכתב לתלמידי הקורס מכתב תודה מרגש.

לאחר צאתו לגמלאות המשיך פרופ' מרק שטיינר ללמד בהתנדבות בחוג לפילוסופיה באוניברסיטה, במשך עשור שנים.

פרופ' שטיינר עסק בחקר הפילוסופיה של המתמטיקה ושל המדע, ובפרט בסיבות ל"יעילות" של המתמטיקה במחקרים בתחום מדעי הטבע (מסתבר שזה לא כזה מובן מאליו, ואם זה כן מובן מאליו זה אומר בעיקר משהו עלינו ועל מה שנחשב בעינינו ל"מובן מאליו"). ערך את המהדורה החדשה של "מסכת על טבע האדם", חיבורו החשוב של הפילוסוף האמפיריציסט והספקן (או: ה"ספקן") דיוויד יום. היה עורך כתב העת הפילוסופי "עיון" של האוניברסיטה העברית, ומלבד היותו חוקר פילוסופיה היה תלמיד חכם ובקי בעולם התורה (ידוע לי שהיה שותף לעבודה על תרגום של "איש האמונה הבודד" של הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק).

שלמה דנציגר, המשך:

סיפור (היו לפרופסור הרבה כאלה): פרופ' שטיינר הלך פעם לחתום על איזה חוזה במשרד כלשהו באזור חרדי בירושלים. כשנשאל ע"י המזכירה מהו משלח ידו לצורך מילוי טופס, ענה "חוקר פילוסופיה". המזכירה אמרה "אוקיי, אני כותבת שאתה פילוסוף". נסיונותיו להסביר את ההבדל לא הועילו; וכך, סיפר, "הוכתרתי בתואר פילוסוף, בדיוק כמו אפלטון ואריסטו..."

אלי בנימין ישראל, שהיה תלמידו בשנה האחרונה, כותב:

עטתי על ההזדמנות הראשונה שהייתה לי ללמוד אצל שטיינר. השמועות סביב שמו עשו אותו לדמות נהדרת עוד לפני שהספקתי להכירו: האיש שהעביר כבר הרצאה לכיתה ריקה כי לכך התחייב, על תכנית הטלויזיה שהזמינו אותו לקחת בה חלק ולנתח לוגית נאומים של פוליטיקאים, ועוד.

בשיעור הראשון היו כשלושים תלמידים, בשני - עשרים, ולבסוף נשארנו כשנים עשר עד סוף הסמסטר. הנשירה הייתה בעיקר כי שטיינר לא בא כדי להראות כמה הוא יודע, ולא בא בשביל למלא לסטודנטים עוד חלון במערכת - שטיינר בא כדי לקרוא ויטגנשטיין, ומי שרוצה לקרוא באמת, שיישאר. ומי שלא, מוזמן ללכת והכל בסדר.

בכל פעם שיד אחד הסטודנטים התנופפה באוויר ללא שאלה אמיתית, אלא רק בכוונה להתרברב ולגעת בנושאים שאינם קשורים, שטיינר לקח נשימה עמוקה, עייפה, ובלי להתייחס המשיך בשיעור. לא מתוך חוסר כבוד לתלמיד, אלא מתוך כבוד גדול יותר לטקסט.

יונתן פיאת, תלמידו בשנים האחרונות, כותב:

לפני שהתחלתי את הקורס שלמדתי עם מרק, הזהירו אותי שמרק לא כל כך מלמד, אלא בעיקר מספר סיפורים. ואכן, אני חושב שאפשר להגיד במידה גבוהה של ביטחון שבערך חצי מהזמן בכל שיעור עבר בלשמוע סיפורים עם קשר רופף בלבד לחומר של הקורס. מה שאף פעם לא הבנתי זה למה סטודנטים מתלוננים על זה. מרק היה מספר סיפורים מעולה ומצחיק; ואפילו שהעברנו חצי מהזמן בסיפורים, בקורס של מרק הספקנו לכסות יותר חומר מאשר בכל קורס אחר שלקחתי. ביקשתי ממרק להתייעץ איתו לקראת כתיבת עבודה בקורס אחר, שהתייחסה גם לעבודה שלו על הסברים מתמטיים. כאשר סיפרתי לו על קישור שרציתי לעשות עם עבודה של פילוסוף אחר, הוא שלף מיד מהזיכרון הערה של שתי שורות שפורסמה בז'ורנל לפני שנים ועושה את הקישור הזה. בהזדמנות אחרת, הייתי צריך לדבר באירוע של החוג. לפני תחילת האירוע, כשאנשים התחילו להתאסף, מרק אמר לי שלכבוד האירוע הוא קרא מחדש עבודה שהגשתי לקורס שלו כמה חודשים קודם לכן, והנהן. זה כל מה שהיה צריך - הוא לא היה צריך מילים כדי להבהיר שהוא מרוצה מהעבודה. התרגשתי מאוד מהמחווה הקטנה הזו.

איתמר וינשטוק-סעדון, תלמידו בחודש האחרון, כותב:

לצערי, למדתי רק שיעור אחד אצל פרופ' שטיינר - השיעור הראשון שלי היה השיעור האחרון אותו העביר לפני שבועיים. השיעור היה מרתק, מחכים (ומשעשע, כדרכו), אבל לא על כך רציתי לספר.

בשבוע טרם התקיים השיעור, עברה כל האוניברסיטה להוראה מקוונת. ככל התלמידים הרשומים לקורס, קיבלתי מייל מפרופ' שטיינר, שנכתב בו:

"בהתאם להנחיות האוניברסיטה הקורס הזה יעבור ללמידה מרחוק ZOOM. בינתיים אני יודע להפעיל ZOOM אבל מקווה ללמוד... האם מישהו יכול להגיד לי אם קיבלתם את המייל הזה מהMOODLE כי אינני בקי כל כך בMOODLE. במקרה אני עצמי בבידוד עד יום הבא.

הרבה בריאות,

מ.שטיינר"

למחרת, פרופ' שטיינר שלח לנו בקשה שהוא רוצה לבדוק כמה דברים באותה תכנת ZOOM, ואם אחד מאתנו יכול להיכנס לקישור כדי לבדוק כמה דברים בZOOM. החלטתי להתנדב למשימה. נכנסתי לקישור וכך צצתי לפתע בתוך מחשבו של פרופ' שטיינר. התחלנו לנהל שיחה דרך התוכנה, וגיליתי אדם מלא בסקרנות והתלהבות לבחון כל פיצ'ר של התוכנה. הוא ביקש ממני ללחוץ על כפתורים שונים, והתלהב מהפונקציות השונות. הוא גם אמר לי שבמובן מסויים, התוכנה הזו אפילו טובה יותר משיעורים פרונטליים 'רגילים' – שכן על פרצופו של כל תלמיד כתוב גם השם שלו, מה שמאוד יקל עליו בזכירת שמותיהם של התלמידים (שלעתים מבקשים ממנו המלצה והוא אפילו לא בטוח לגבי שמם). הוא סיפר לי כיצד הנכד שלו, שלומד בתלמוד תורה, מצליח ללמוד דרך ZOOM, ואם שם זה עובד יפה – אין כל סיבה שזה לא יעבוד כך אצלנו.

איתמר וינשטוק-סעדון, המשך:

אבל לא ידעתי לאן נכנסתי. באותו ערב, לאחר שסיימנו את השיחה, קיבלתי עוד פעמיים מייל אישי (דרך אותו MOODLE מהמייל הקודם בו פרופ' שטיינר אמר כי הוא לא כל כך בקי בו), שהזמין אותי לסשן חדש של בדיקת התוכנה. וכך מצאתי את עצמי שוב ושוב מבלה עם פרופ' שטיינר כשאני נכנס לקישור ובודק איתו דברים נוספים בזום.

נפעמתי מהרצון ללמוד וההתלהבות מהתוכנה שלו. כמי שמלמד בעצמי דרך ZOOM, התחושה הבסיסית שלי ביחס לזה הייתה חשש וחשדנות לא מועטים, ואילו פרופ' שטיינר היה נדמה כאילו מבחינתו מדובר בחוויה חדשה ומעניינת, שהוא נלהב לבחון ולהתאמן בה. וכך, בזכותו, אני (דור ה-Y!) למדתי דברים חדשים על ה-ZOOM, אבל גם על סקרנות, עניין, תשוקה לגילוי עולמות חדשים ומבט משועשע מעט יותר על הדברים.

נועם אורן, שהיה תלמידו בשנים האחרונות, כותב:

לא הייתי מאוד קרוב לפרופ' שטיינר ולא למדתי אצלו המון קורסים. אבל בקורס שלמדתי אצלו התחלתי להתעסק בכל מה שקשור לשפה דתית (הנושא של התזה שלי) ואצלו כתבתי את העבודה הראשונה שלי בנושא. בנוסף, אצלו העמקתי, לראשונה, בהגותו ויטגנשטיין המאוחר ונאלצתי (לשמחתי) לקרוא לעומק את כל ספרו 'חקירות פילוסופיות'. לכן, אני חב לפרופ' שטיינר המון שכן הוא זה שחשף והרחיב את עולמי בכל הנוגע לתחום העניין המרכזי שלי.

אני מצרף מספר סיפורים קצרים אשר מעידים, לפחות למיטב ידיעתי, על אופיו: 1. מסופר על פרופ' שטיינר העביר קורס סמינר והיה לו רק תלמיד אחד. יום אחד התלמיד הזה היה חולה והוא התקשר לפרופ' שטיינר להודיע לו שהוא לא יגיע לשיעור. מרק ענה שהוא התחייב לאוניברסיטה שהוא יעביר את כל השיעורים לכן הוא יעביר את השיעור מחר בין אם התלמיד יגיע ובין אם לאו. התלמיד שלח חבר שלו לראות האם באמת שטיינר העביר את השיעור ומסתבר שזה מה שהוא עשה - זה סיפור ששמעתי מכלי שלישי (לפחות) לכן אני לא בטוח שהוא אמיתי אבל הוא בהחלט מתאים לטיפוס.

2. אני זוכר שלמדנו על המושג 'משחקי שפה' אצל ויטגנשטיין וכחלק מהניסיון של פרופ' שטיינר להסביר את התובנות של ויטגנשטיין הוא ניסה להראות לנו שאין שום הגדרה למושג 'משחק'. כלומר, שאין תנאים הכרחיים ומספיקים בכדי להיות משחק. כחלק מהדיון שהתפתח בכיתה מישהו הציע את הטענה כי משחק הוא דבר שיש בו מנצחים ומפסידים. פרופ' שטיינר ענה כי יש לו דוגמת נגד שמפריכה את הקביעה של אותו התלמיד. פרופ' שטיינר סיפר כי מאוד הטרידה אותו העבודה שכשנכדיו משחקים זה עם זה משחקים בהם יש מנצח ומפסיד תמיד אחד מהם יוצא מאוכזב מהמשחק.

...לכן, הוא החליט להמציא להם משחק בו כולם מנצחים. איני יודע כמה המשחק שפרופ' שטיינר המציא היה מהנה אך הרצון והיכולת שלו לחשוב ולעמול על בניית משחק שכזה הרשימה אותי מאוד והבליטה בפני עד כמה מדובר באדם אנפתי ומבריק כאחד.

3. אחד הפרשנים של ויטגנשטיין המאוחר הוא הפילוסוף המפורסם סול קריפקי. קריפקי אינו נחשב פרשן קלאסי ועל כן קראו לגישה הפרשנית שלו 'קריפקנשטיין' כדי להדגיש שהגישה שלו היא ייחודית ומייצגת אך ורק את קריפקי בעצמו ולא את ויטגנשטיין. בקורס של שטיינר אודות ויטגנשטיין, שטיינר טען כי הוא משתכנע מהפרשנות של קריפקי אך הוא לא בטוח שקריפקי היה חותם על הפרשנות שהוא (שטיינר) לדבריו שלו (קריפקי). לכן, שטיינר פתח את הקורס בטענה שהוא לא מלמד את ויטגנשטיין, ולא את קריפקנשטיין אלא את קריפקנשטיינר. השימוש במושג הזה הביע בעיני שילוב יפה של צניעות וכנות לצד חתירה לאמת ותחושה מוצדקת של גדלות.

4. סיפור אחרון ומשעשע (אך בלי מסר כלשהו) - אחד מתחומי התמחותו של פרופ' שטיינר היה הפילוסופיה של הלוגיקה. הוא סיפר לנו כי פעם אחת תלמיד שלו לשעבר התקשר אליו ואמר לו כי הוא מואשם בפשע חמור וכי בית המשפט לא מאמין לאליבי שלו שכן הם טוענים שהסיפור שלו מכיל סתירה. לכן, אותו תלמיד התקשר לשטיינר בכדי לבקש ממנו להוכיח שלא מדובר בסתירה ועל כן שהסיפור בהחלט אפשרי. איני יודע אם שטיינר נענע להצעתו אך מבחינתי זה סיפור מעודד מכיוון שהוא מראה שיש לפילוסופים עתיד תעסוקתי מחוץ לעולם האקדמי...

יהי זכרו ברוך